

УДК 330:332

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2021.05.13>

Бразжник Людмила Василівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Полтавського державного аграрного університету
ORCID 0000-0002-6594-3283
liudmyla.brazhnyk@pdaa.edu.ua

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Анотація

Стаття присвячена теоретичним і практичним питанням інвестиційних процесів, оцінки рівня державної підтримки аграрного сектора в Україні. У статті окреслені проблеми залучення інвестицій та покращення інвестиційної привабливості національних підприємств України. Досліджено стан капітальних інвестицій у сільському господарстві, що відображає зниження інвестиційної привабливості та потребує запровадження ефективної інвестиційної політики. Проаналізовано структуру інвестицій за джерелами фінансування в аграрне виробництво України, що підтверджує реалізацію другого сценарію інвестиційної політики, де приватному сектору відводилися лідируючі позиції в акумуляції та використанні інвестиційних ресурсів.

Метою статті є дослідження еволюції інвестиційних моделей та процесів на вітчизняному інвестиційному ринку.

Наукова новизна. Обґрунтовано тенденції у сфері інвестування, визначено рівень забезпечення капіталовкладеннями для умов ефективної економіки та можливості функціонування розширеного відтворення, що дозволило запропонувати пріоритетні вектори реформування державної інвестиційної політики у контексті специфічних неспроможностей трансформаційної економіки.

Висновки. Графічна інтерпретація коливань індексів сільськогосподарської продукції та капітальних інвестицій в аграрний сектор України сигналізує про погіршення капіталовкладення. Загальний індикатор державного фінансування, зокрема сукупної оцінки підтримки сільської галузі з 2013 року мав від'ємне значення. Дослідження свідчать про необхідність оптимізації векторів фінансового забезпечення, оскільки аграрна галузь є стратегічно важливою для національної безпеки країни. Аналіз показав, що основним джерелом фінансування інвестицій залишаються власні кошти підприємств, є потреба у нарощуванні обсягів фінансових інвестицій шляхом розвитку фінансового посередництва, а найбільш привабливою сферою інвестування є промисловість. Спостерігаються негативні явища інвестиційних процесів в аграрному секторі, невтішний прогноз у короткостроковій перспективі щодо активізації інвестиційної активності у сільському господарстві. За результатами проведеного дослідження обґрунтовано інвестиційні процеси в країні, розкрито проблеми сьогодення та приділено увагу питанням реалізації державної інвестиційної політики у контексті загальносвітових тенденцій.

Ключові слова: інвестування, інвестиційна діяльність, інвестиційна політика, інвестиційний процес, капітальні інвестиції.

Brazhnyk Liudmyla V.,
Ph. D. in Economics, Associate professor,
Department of Finance and Credit,
Poltava State Agrarian University
ORCID 0000-0002-6594-3283
liudmyla.brazhnyk@pdaa.edu.ua

STATE AND TRENDS OF INVESTMENT ACTIVITY OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY IN UKRAINE

Abstract

The article is sanctified to the theoretical and practical questions of investing, estimation of level of state support agrarian to the sector in Ukraine. The state of capital investments is investigational in agriculture. He represents the decline of investment attractiveness that requires the input of effective investment policy. An analysis structure of investments confirms realization of the second scenario of investment policy – leading positions were taken a private sector in an accumulation and use of investment resources.

The purpose of the article is to study the evolution of investment models and processes in the domestic investment market.

Scientific novelty. *Tendencies are reasonable in the field of investing and the level of providing capital investments is certain for the terms of effective economy and possibility of functioning of the extended recreation that allowed to offer the priority vectors of reformation of public investment policy.*

Conclusions. *Graphic interpretation of vibrations of indexes of agricultural produce and capital investments in the agrarian sector of Ukraine signals about worsening of capital investment. General indicator of the state financing, in particular the combined estimation of support of rural industry from 2013 had a negative value. Researches testify to the necessity of optimization of vectors of the financial providing, as agrarian industry is strategically important for national safety of country. An analysis showed that the basic sourcing of investments is remained by the personal funds of enterprises, there is a requirement in the increase of volumes of financial investments, by development of financial mediation and the most attractive sphere of investing is industry. There are the negative phenomena of investment processes in an agrarian sector, inconsolable prognosis in a short-term prospect in relation to activation of investment activity in agriculture. On results the conducted research investment processes are reasonable in a country, the problems of present time are exposed and pay attention by the question of realization of public investment policy in the context of world tendencies.*

Key words: *investing, investment activity, investment policy, investment process, capital investments.*

Постановка проблеми. В умовах сучасного конкурентного середовища, нестабільності стану світової економіки результативність роботи підприємств багато в чому залежить від ефективної інвестиційної діяльності, оскільки інвестування займає одне з найважливіших місць в галузі сільського господарства. На даному етапі посилення конкуренції стимулює прискорення темпів науково-технічного прогресу, в результаті загострюється конкуренція у сфері пропозиції нових товарів і позик. Відповідно економічний стан більшості суб'єктів господарювання значною мірою визначається темпами і масштабами здійснення інвестування, це дає можливість своєчасно реагувати на умови конкурентної боротьби, що постійно змінюються, шляхом використання передових нововведень. Вказані тенденції підкреслюють необхідність і пріоритетність інвестиційної діяльності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні теоретичні та приклад-

ні аспекти інвестиційної діяльності висвітлені у наукових працях таких провідних вчених, як: І. Бланк, П. Гайдуцький, М. Дем'яненко, А. Пересада, П. Саблук, М. Савчук, М. Стегней тощо. Шляхи зростання інвестиційної активності вітчизняних підприємств аграрного сектору і покращення інвестиційної ситуації в Україні представлено у роботах таких фахівців: В. Андрійчук, А. Гальчинський, С. Кваша, М. Кісіль, В. Месель-Веселяк та ін.

Метою статті є пошук шляхів потенційних джерел інвестування в умовах недостатнього рівня їх мобілізації, зокрема для аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу. У трансформаційних умовах України можна виділити два основні сценарії мобілізації інвестиційних ресурсів для реалізації інвестиційної політики:

1. Перший сценарій передбачає мобілізацію ресурсів в руках держави та місцевих органів самоврядування і зростання їх витрат у

капітальні інвестиції. Тут держава виступає основним суб'єктом управління інвестиційним процесом і модернізації реального сектора економіки, де інвестиційному клімату відводиться вторинна роль.

2. Другий сценарій базується на недостатності фінансових ресурсів державного сектора для створення конкурентоздатної економіки і досягнення умов стійкого розвитку, що вимагає зовнішнього залучення приватного капіталу або створення умов для реінвестування суб'єктів підприємництва, запровадження стимулів для проектного інвестування.

При будь-якому сценарії значна регулятивна роль у підтримці інвестиційної діяльності, визначенні інвестиційної політики, створенні і розвитку інфраструктури відводиться державі. В цілях досягнення завдань соціально-економічного розвитку країни передбачається спільна участь державного та приватного капіталу.

Формування та реалізація вказаних сценаріїв передбачає, передусім, ефективне використання наявного інвестиційного капіталу, встановлення верховенства правового законодавства та розбудову конкурентних ринків.

Фізіократи, що продовжили ідеї Буагільбера, основною галуззю інвестування вважали сільське господарство, а джерелом інвес-

тиційних ресурсів частину нагромадженого багатства, що утворилося за рахунок ощадливості та бережливості.

Аграрний сектор посідає важливе місце в економіці України, забезпечуючи виробництво 95 % товарів масового вжитку. Сільське господарство України разом з іншими складовими аграрного сектору генерує близько 17 % валового внутрішнього продукту держави, є своєрідним драйвером, забезпечуючи близько 40 % валютних надходжень до бюджету від експорту, аграрна продукція залишається найбільшою експортною групою, яка традиційно включає найбільше зернові культури [1].

Світовий досвід свідчить про те, що сфера агробізнесу завжди приваблива для інвестицій, оскільки на продукцію аграрної сфери завжди існує стійкий попит, який не має тенденцій до зниження. Сільськогосподарська продукція, на відміну від технологій її виробництва, ніколи не застаріває «технічно і технологічно». Все це підтверджено еволюційним процесом економічного розвитку. Однак на галузь припадає лише 10,0 % інвестицій в економіку країни (Рис. 1). Найбільша частка капіталовкладень в аграрне виробництво спостерігалась у 2017 році – 14,3 %, що характеризує стратегічну важливість та необхідність розбудови аграрної галузі у цей період.

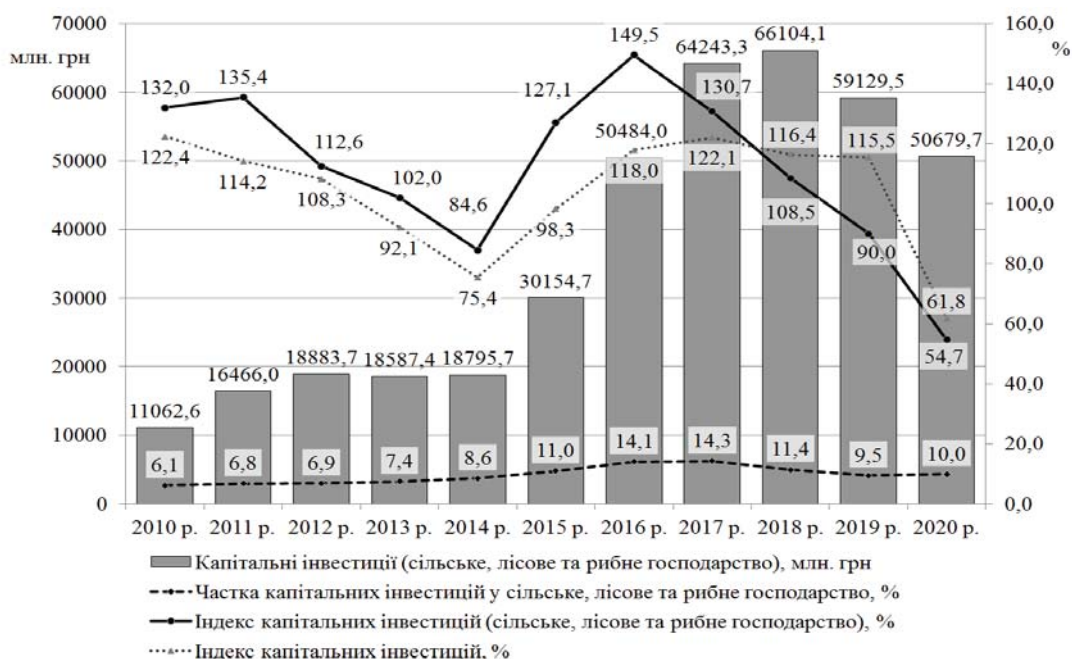

Рис. 1. Динаміка капітальних інвестицій у сільському господарстві, 2010–2020 рр.

* Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України [2]

Протягом зазначеного періоду відбувалися незначні коливання частки інвестицій в аграрній сфері, на 3,9 процентних пункти, що пов'язано зі спадом виробництва, необґрунтованістю оцінок можливого збуту продукції, недосконалою системою управління інвестиційною діяльністю. Характеризуючи динаміку залучення інвестицій в сільське господарство, спостерігаємо більш повільніше зростання темпів нарощування інвестицій. Порівняно з 2018 роком, у 2019 році в Україні відбулася тенденція до скорочення обсягів інвестування у сільське, лісове та рибне господарство на 10850 млн. грн, тобто темп зниження склав 14,4 %. У періоді 2011–2014 роки та з 2019 року почалося уповільнення темпів економічного зростання та зменшення приросту капітальних вкладень. Отже, інвестиційна привабливість аграрного сектору за останні роки знизилась, що потребує запровадження ефективної інвестиційної політики у векторі успішної реалізації масштабних інвестиційних проектів.

Таким чином, питання активізації процесів інвестування в аграрній сфері з використанням інвестиційного потенціалу суб'єктів підприємництва та рівня розбудови інвестиційного ринку є пріоритетним та потребує нагального вирішення на всіх рівнях. Так, урядом у 2019 році схвалено «Стратегію сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року», та з метою створення конкурентоздатної економіки – «Стратегію розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року» [3; 4].

Однією з найважливіших проблем капіталовкладення є забезпечення оптимального поєднання джерел інвестиційних ресурсів за різними критеріями. Структуру інвестицій у сільське господарство за джерелами фінансування у 2020 році представлено на Рис. 2.

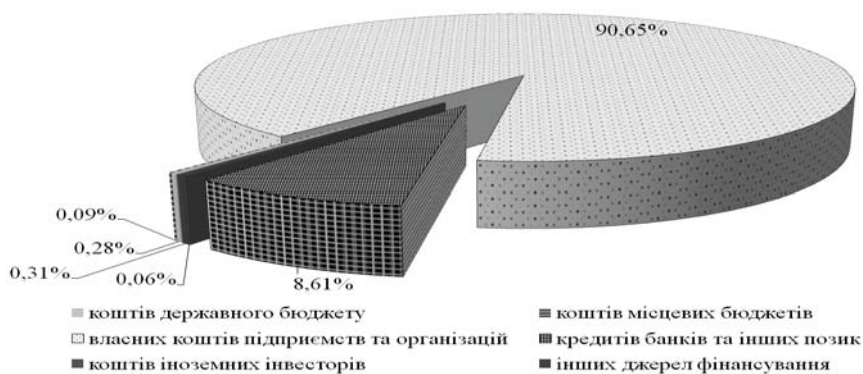

Рис. 2. Структура джерел фінансування в аграрне виробництво України за 2020 р.

* Джерело: складено на основі даних [2]

Дослідження показало, що фактично в Україні реалізовувався другий сценарій формування та реалізації інвестиційних процесів в аграрному виробництві, де приватному сектору відводилися лідируючі позиції в акумуляції та використанні інвестиційних ресурсів.

Так, серед джерел фінансування пріоритетне місце займають кошти підприємств і організацій – 90,65 %. Варто звернути увагу, що частка банківських кредитів та інших позик у загальній сумі інвестування в сільське господарство становить 8,61 %, що на 2 процентних пункти більше, ніж їх вкладень в економіку України у цей період. Це відображає зацікавленість банківських структур у розбудові аграрної сфери. У теперішній

час даний сегмент у сукупному кредитному портфелі банківського сектору складає не пропорційно вагому частку – 14 %, хоча це майже утричі менше, ніж значення у розвинутих країнах [5]. Всі інші джерела інвестування незначні, до 0,31 %. Низький рівень вкладених коштів державного та місцевих бюджетів свідчить про їх неспроможність фінансування проектів агротоваровиробників, проте державна підтримка може здійснюватися через регуляторні заходи.

Отже, кардинальне зростання інвестиційних ресурсів в аграрне виробництво, в першу чергу, залежить від активного розвитку суб'єктів підприємництва, перспективними є кредити банків під державні гарантії.

Деякі експерти робили прогноз, що доля кредитного портфелю банків у аграрний сектор до кінця 2020 року зросте до 30 % [6]. Проте сподівання не були виправдані, вагомим фактором стала пандемія COVID.

Досліджені тенденції визначають актуальність порівняння та залежність індексів сільськогосподарської продукції та капітальних інвестицій у сільське господарство (Рис. 3).

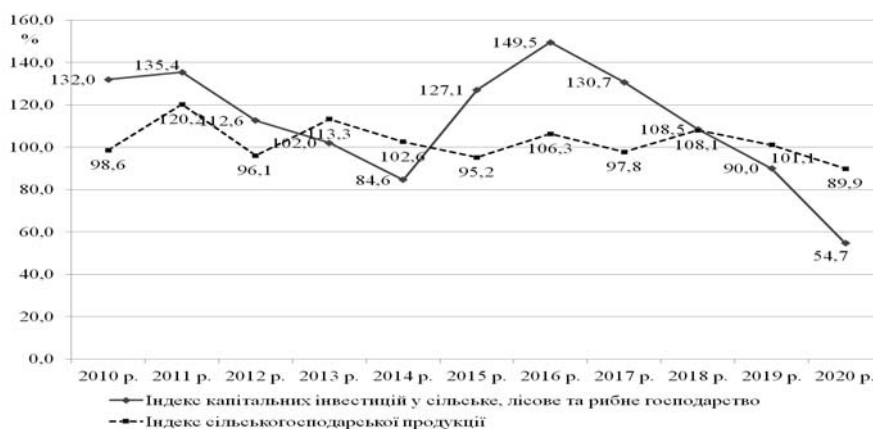

Рис. 3. Динаміка індексів сільськогосподарської продукції та капітальних інвестицій у аграрний сектор України, %

* Джерело: складено на основі даних [2]

Графічна інтерпретація сигналізує хвилюподібні коливання індексів сільськогосподарської продукції з циклом 2–3 роки. За останні три роки максимальне значення складало 113,3 % у 2013 році, мінімальне – 89,9 % у 2020 році. Позитивна тенденція капітальних інвестицій спостерігалась у 2016 році, приріст інвестицій – 49,5 %, тоді як обсяг валової продукції сільського господарства лише 6,3 %. З 2017 року ситуація капіталовкладення у сільське виробництво погіршувалась, і у 2020 році індекс капітальних інвестицій склав 54,7 %, приріст сільськогосподарської продукції – 1,1 %. Отже, такий спад інвестицій може негативно відобразитись на

аграрному секторі у майбутньому, оскільки між ними існує кореляційний зв'язок.

На даному етапі для покращення ситуації необхідна державна підтримка, за таких умов аграрна сфера може забезпечити високі макроекономічні показники.

Методичні підходи щодо оцінки рівня державної підтримки аграрного сектору запропоновані Організацією економічного співробітництва та розвитку. Одним із узагальнюючих індикаторів державного фінансування є сукупна оцінка підтримки сільської галузі (TSE – Total support estimate) (Рис. 4).

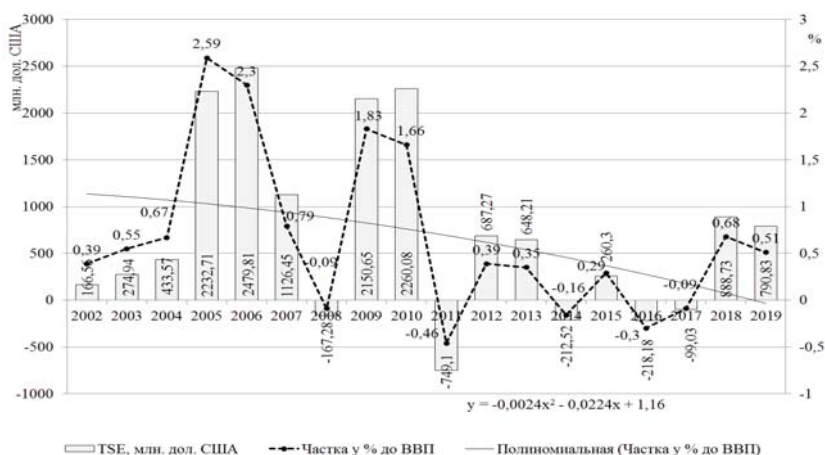

Рис. 4. Сукупна підтримка аграрної сфери (TSE)

* Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України та Організації економічного співробітництва та розвитку [2; 7]

Підтримка сільського господарства визначається як річна грошова вартість валових трансфертів у сільське господарство від споживачів та платників податків, що впливає з політики уряду, яка підтримує сільське господарство, незалежно від їх цілей та їх економічного впливу. Процентний показник загальної підтримки (% TSE) являє собою загальну кількість трансфертів політики в аграрний сектор, виражену як частка ВВП.

Показник сукупної оцінки підтримки сільської галузі у 2008 (початок кризи), 2011, 2014, 2016 та 2017 роках мав від'ємне значення, заходи жорсткої економії призвели до змін у податкових преференціях, зменшення фінансування заходів прямої державної підтримки та кількості програм в аграрному секторі. Практика підтримки у країнах ЄС більшою мірою спрямовується на розвиток конкурентних ринків, аграрної науки, консалтингу та на запровадження сучасних технологій.

В Україні останніми роками простежуються негативні тенденції за показником процентної сумарної оцінки підтримки (%TSE), низькі та від'ємні значення фактично означають вилучення коштів з аграрного сектору до бюджету, тобто він стає донором для інших галузей при тому, що частка аграрного сектору економіки у 10 разів більше, ніж у країнах ЄС, і політика уряду має бути спрямована на розбудову аграрної галузі, оскільки остання є стратегічно важливою для національної безпеки. Враховуючи обмеженість бюджетних коштів, вектори фінансового забезпечення повинні бути оптимізовані. У 2006 році значення TSE було найвищим в Україні, навіть у 2–3 рази перевищувало значення в європейських країнах за аналогічний період.

Неефективні механізми державної підтримки не сприяють підвищенню інвестиційної привабливості сільського господарства [8].

Побудована поліноміальна лінія тренду прогнозує від'ємне значення показника сукупної підтримки, що підтверджує необхідність розробки стратегії і тактики заходів держави щодо розвитку аграрної сфери.

Висновки. Пріоритетність розвитку аграрного сектору зумовлюється тим, що в сучасних умовах сільське господарство залишається головною продовольчою галуз-

зо країни, успішний розвиток якої потребує залучення значних інвестиційних ресурсів. Проведене дослідження здійснення інвестиційної діяльності з'ясувало проблеми залучення інвестицій та капіталовкладень, окреслило шляхи розвитку інвестиційної привабливості країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Жемойда О. Кабінетом Міністрів України була схвалена Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року / Аграрне інформаційне агентство Agravery, 29 липня 2019 р. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/strategi-eksportu-akij-plan-minapk-mae-dla-rozvitku-torgivli> (Дата звернення: 16.08.2021).

2. Державна служба статистики України / Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Дата звернення: 16.08.2021).

3. Про схвалення Стратегії сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року: Розпорядження КМУ від 05.07.2019 р. № 595-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2019-%D1%80> (Дата звернення: 16.08.2021).

4. Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року: Розпорядження КМУ від 10.07.2019 р. № 588-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80> (Дата звернення: 16.08.2021).

5. Вавришук В. Гроші – в землю: як поживавити кредитування аграрного сектору в Україні? / Аграрне інформаційне агентство Agravery, 8 квітня 2019 р. URL: <https://agravery.com/uk/posts/author/show?slug=grosi-v-zemlu-ak-pozhaviti-kredituvanna-agrarnogo-sektoru-v-ukraini> (Дата звернення: 16.08.2021).

6. Банкіри прогнозують частку аграрного сектору до кінця 2020 року на рівні 30 %. 1 травня 2020 р. / Гаряча агрополітика. URL: <https://agropolit.com/news/16274-bankiri-prognozuyut-chastku-agrarnogo-sektoru-do-kintsya-2020-roku-na-rivni-30> (Дата звернення: 16.08.2021).

7. Producer and Consumer Support Estimates. (OECD Database) / Organisation for economic cooperation and development

(OECD). URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MON2012TSE_EE# (Дата звернення: 16.08.2021).

8. Томілін О. О., Безкровний О. В. Наукові основи становлення та розвитку інвестиційної діяльності: секторальний аспект. *Соціально-економічний розвиток міст в умовах децентралізації: колективна монографія* / за ред. Л. М. Ільч. К.: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2020. С. 89–101. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/8849> (Дата звернення: 16.08.2021).

References:

1. Zhemoida, O. (2019). *Kabinetom Ministriv Ukrainy bula skhvalena Stratehiia rozvytku eksportu produktsii silskoho hospodarstva, kharchovoi ta pererobnoi promyslovosti Ukrainy do 2026 roku* / Ahrarne informatsiine ahentstvo Agravery, July 29. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/strategi-eksportu-akij-plan-minapk-mae-dla-rozvitku-torgivli> (Last accessed: 16.08.2021) [in Ukrainian].

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy / *Ofitsiyni web-sait*. URL: <http://ukrstat.gov.ua/> (Last accessed: 16.08.2021) [in Ukrainian].

3. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2019). *Pro skhvalennia Stratehii spriannia zaluchenniu pryvatnykh investytsii u silske hospodarstvo na period do 2023 roku*: Rozporiadzhennia № 595-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2019-%D1%80> (Last accessed: 16.08.2021) [in Ukrainian].

4. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2019). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku eksportu*

produktsii silskoho hospodarstva, kharchovoi ta pererobnoi promyslovosti Ukrainy na period do 2026 roku: Rozporiadzhennia № 588-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80> (Last accessed: 16.08.2021) [in Ukrainian].

5. Vavryshchuk, V. (2019). *Hroshi – v zemliu: yak pozhvavyty kredytuvannia ahrarnoho sektoru v Ukraini?* / Ahrarne informatsiine ahentstvo Agravery, 8 April. URL: <https://agravery.com/uk/posts/author/show?slug=grosi-v-zemlu-ak-pozhaviti-kredituvanna-agrarnogo-sektoru-v-ukraini> (Last accessed: 16.08.2021) [in Ukrainian].

6. *Bankiry prohnouyut chastku ahrarnoho sektoru do kintsia 2020 roku na rivni 30 %*. 1 travnia 2020 r. / Hariacha ahropolityka. URL: <https://agropolit.com/news/16274-bankiry-prognouyut-chastku-agrarnogo-sektoru-do-kintsia-2020-roku-na-rivni-30> (Last accessed: 16.08.2021) [in Ukrainian].

7. Organisation for economic cooperation and development (OECD). *Producer and Consumer Support Estimates. OECD Database*. URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MON2012TSE_EE# (Last accessed: 16.08.2021).

8. Tomilin, O. O., Bezkrivnyi, O. V. (2020). *Naukovi osnovy stanovlennia ta rozvytku investytsiinoi diialnosti: sektoralnyi aspekt Sotsialno-ekonomichnyi rozvytok mist v umovakh detsentralizatsii* / red. L. M. Ilyich. Kyiv: Kyivs'kyy universytet im. B. Hrinchenka, pp. 89–101. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/8849> (Last accessed: 16.08.2021) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26 серпня 2021 р.